

Ett bidrag till belysande av en »cirkumpolar» stenålder.

Alltsedan jag sommaren 1938 i det till Harvard Universitetet anknutna Peabody Museum of Archaeology and ethnology såg fynden från några kökkenmöddingar i Maine har de »nordiska» dragen i den dithörande keramiken lekt mig i hågen. Så mycket mer fängslade mig detta keramikmaterial som jag just före min avresa fått planscherna till Grottan Stora Förvar färdiga. Jag fann en slående likhet mellan vissa av fynden från Maine och vissa av »mina» kärl både vad gods, dekor och, i den mån man kunde bedöma det, även formen beträffar. Min resa var den gången inte en arkeologisk forskningsfärd varför tiden tyvärr ej medgav några ingående studier varken i museer, arkiv eller fält.

Visserligen har andra både före och efter 1938 uppehållit sig vid likheten mellan en viss grupp nordamerikansk keramik och framförallt den nordost-europeiska kamkeramiken.¹ Men då den kamkeramiska kulturen på ett integrerande sätt hör samman med finno-ugrisk förhistoria², har jag trott att det möjligen kunde ha sitt intresse, att i en hyllningsskrift till den finländske forskaren med de stora överblickarna få publicera några, så vitt jag vet, tidigare opublicerade prov på denna amerikanska keramik, som öppnar så vida perspektiv.³

Den keramik det här är tal om hör huvudsakligen hemma i nordöstra delen av U.S.A.⁴, men är inte utan kontakt med den s.k. moundbilderkulturen

¹ Själv har jag endast snuddat vid frågan, B. Schnittger—H. Rydh, *Grottan Stora Förvar*. Sthlm 1940. S. 77, not 3.

² J. Ailio, *Fragen der russischen Steinzeit*. FFT XXIX, 1922, sid. 44 och A. M. Tallgren i Eberts *Reallexikon der Vorgeschichte*, 1925, *Finno-Ugrier*, sid. 363.

³ Jag är Peabody Museet mycket tacksam för att jag vid mitt besök fick det här avbildade fotografiska materialet till mitt förfogande i och för publicering.

⁴ En gruppering av den neolitiska nordamerikanska keramiken ger W. H. Holmes, *Aboriginal pottery of the eastern United states*. Twentieth annual report of the Smithsonian Institution, 1898.

i Mississippidalen.¹ Att den har likhet med europeisk stenålderskeramik har för länge sedan observerats. De forskare som tidigast omnämnt detta förhållande har emellertid reagerat mot tanken på en kulturförbindelse mellan Europa och Amerika under stenåldern² och har tolkat likheten som beroende av konvergens.

Ingen kan förvåna sig över denna tvekan. Den har varit betingad av de väldiga avstånden, som föreföll att ha varit oöverkomliga under detta tidiga skede samt av bristande eller otillgängligt material, som kunde bilda kedja de olika områdena emellan, men också av ännu icke klarlagda dateringsgrunder för den amerikanska stenåldern.

Allteftersom det sibiriska och ostasiatiska stenåldersmaterialet blivit mera utforskat och känt har det emellertid blivit tydligt, att man måste räkna med kulturströmningar mellan yttersta Östern och norra Europa.³ Inte minst har kamkeramiken därvidlag varit ett gott ledfossil.

Samma år, 1932, framhöll, som det förefaller oberoende av varandra, Olov Janse⁴ och B. Richthofen⁵ möjligheten av en kulturkontakt mellan Eurasien och Nordamerika. Janse, vars utblick är ett intressant à propos till en svensk boplatsundersökning, publicerar några av de till ett tjugofemtal uppgående lerkärlsfragment som Stat. Hist. Mus. i Stockholm⁶ äger från den s.k. »Butlers Shell Heap» vid Frenchmans Bay i Maine. Richthofen, som avbildar paralleller de båda områdena emellan såväl av keramik

¹ Jmf. J. G. Henderson, *Aboriginal remains near Naples, Illinois*. Annual report of the Smithsonian Inst. 1882, fig. 21—23.

² Särskilt kraftigt reagerar A. L. Kroeber, *American Culture and the northwest coast*. American Anthropologist, new. ser. 25, 1923, sid 7. Jmf. i övrigt. B. von Richthofens översikt i *Zur Frage der Archaeologischen Beziehungen zwischen Nordamerika und Nordasien*. Anthropos XXVII, 1932.

³ J. Gunnar Andersson, *Preliminary report on archaeological research in Kansu*. Mem. Geol. Survey of China, Ser. A. N:o 5, 1925. Pl. V jämte textförklaring samt s. 37. Jmf. dens., *Prehistory of the Chinese*. Östasiatiska Saml. Bull. N:o 15, 1943, s. 80. Se även dens. *Der Weg über die Steppen*. Östasiatiska Saml. Bull. N:o 1, 1929. Jmf. Hung-Shan-Hou, *Ch'ih-Fêng*, Archaeol. Orient. Ser. A, vol. VI, 1938, s. 6. Förf. anser att närvaron av kamkeramik tyder på inflytelser »norrifrån», där denna keramik i sin tur »has certainly some relation to the so called 'kammkeramik' of northern Eurasia». Se bl.a. även O. Menghin, *Zur Steinzeit Ostasiens*. Festschrift till P. W. Schmidt. Wien 1928. S. 937 ff. Se även Richthofen, a.a., s. 126.

⁴ *En stenåldersboplats vid Valdemarsvikens strand*. K. Vitt. Hist. Antikvitets Akad. Handl. del. 37: 5, s. 17 ff.

⁵ a.a.

⁶ Inv. n:r 18070.

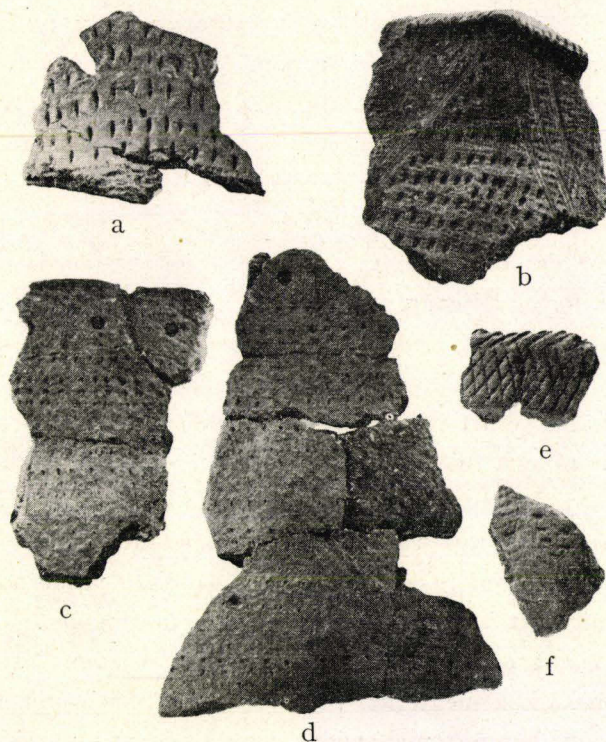

Fig. 1. a, e keramik från Whaleback, Damariscotta; b—d, f från Kimball's island.

som av en del redskapstyper — hålmajsjar, »schuhleistenkeil»-formade yxor, klubbor, stenföremål i djurform —, förklarar likheten som en måhända förneolitisk »Urverwandschaft». Mycket positiv i sin inställning till en eurasiatisk-amerikansk kontakt i neolitisk tid är A. Wayson de Pradenne som 1935 skrev *The world-wide expansion of neolithic culture*.¹ Slutligen är Gutorm Gjessing i sitt 1942 utkomna arbete om den yngre stenåldern i Nord-Norge,² vari han framförallt vill påvisa att kamkeramiken i norska Finnmarkfynd beror på impulser från nordfinsk-nordryskt område,³ på det klara med, att det existerat en cirkumpolar stenålder,⁴ i vilken den amerikanska ingått och låter sig bevisas inte endast genom förekomsten av kam-

¹ Antiquity 1935.

² Gutorm Gjessing, *Yngre steinalder i Nord-Norge*. Oslo 1942. Instituttet for Sammenlignende Kulturforskning B XXXIX.

³ a.a. sid. 263—267.

⁴ sid. 265 ff., 455 ff.

keramik, kompletterad med textil- och imitationer av textileramik eller en del redskapstyper utan också genom förefintligheten av gemensamma sociala och religiöst magiska grunddrag. Den väldiga hiatus, som andra forskare känt som ett hinder för acceptandet av ett samband mellan keramiken i Eurasien och i östra Nordamerika även om man tar hänsyn till fyndgrupperna i Missisippidalen, utfyller Gjessing med låt vara sporadiska fynd av håleggade mejslar och yxor, vilka skulle utgöra ett bevis på förekomsten av en obruten förbindelseväg.

För egen del finner jag tanken på en impulsmöjlighet i neolitisk tid tvärs över den nordamerikanska kontinenten visserligen hisnande men inte orimlig. Uteslutet är väl icke att ytterligare fynd skall kunna göras som närmar de båda keramikområdena till varandra. Jag känner inte tillräckligt intensiteten i utforskandet av Förenta Staternas och Canadas jord för att veta i vad mån man kan vänta nya tillskott av ännu okänt keramikmaterial. Men ett, om ock hastigt, genomkorsande av de oändliga vidderna i båda dessa länder säger mig, att här måste finnas mycket outforskat. I och med att vetenskapen erkänt en första invandring över Behrings sund som vägen för de amerikanska kontinenternas befolkande¹ är isen bruten för den fysiska möjligheten av en kontakt mellan den gamla och nya världen, en kontakt man har svårt att tänka sig endast uppnåddes vid *ett* tillfälle.² Även en forskare som Boas³, vilken snarast i allmänhet vill förklara likheten i fyndmaterialet Gamla och Nya världen emellan genom konvergens, är beredd att erkänna en direkt kontakt i neolitisk tid, som avspeglar sig även i keramikfynden, mellan Asien och norra Alaska. Och för övrigt: vem kan studera den mellanamerikanska och mexikanska konsten från något mera framskriden tid och tro på en uteslutande intern kulturutveckling på de amerikanska

¹ Jmf. exempelvis W. H. Holmes, *Handbook of Aboriginal American Antiquities*. Smithsonian Institution, Bureau of Amer. Ethn., Bull. 60, 1919, s. 44 ff; F. Boas, *America and the old world*. Congrès international des Americanistes, compte-rendu de la XXIe session, Göteborg 1925, s. 21 ff; S. Linné, *Strövtåg genom Mexicos forntid*. Ymer 1934, s. 1.

² H. Vignaud, *Le Problème du peuplement initial de l'Amérique et de l'origine ethnique de sa population indigène*. Journ. de la société des Americanistes de Paris XIV, Paris 1922; K. G. Lindblom tar i sin recension av avhandlingen ifråga i Ymer 1923 på s. 330 avstånd från Vignauds förfäktande av att den amerikanska rasen, som enligt denne tog sin världsdel i besittning genom flera invandringar i små grupper, sedan skulle kunna bli fullständigt isolerad och oberörd av främmande kulturinflytelser.

³ a. a. s. 24. Jmf. även Richthofen, a. a. s. 133.

Fig. 2. Keramik från Golden Cove basin, New Haven.

kontinenterna¹ i förkolumbisk tid? O. Sirén² pekar — utan att anse sig kunna lösa frågan om i vad mån kontakt funnits mellan de båda världarna — på en slående likhet mellan de kinesiska t'ao t'ie från Yinperioden, c:a 1.000 f.Kr. och demoner på monument i Guatemala, Honduras och södra Mexiko.

För att återgå till min utgångspunkt, keramikmaterialet från Maine och angränsande geografiska områden, så har jag önskat till av andra avbildade kam-, textil och tvärsnodd-motiv³ framförallt lägga ett: den böjda sicksacklinjen.⁴ Mina avbildningar (fig. 1—3) härrör alla från Maine; fig. 1: a, e från en »shellmound» vid Whaleback, Damariscotta, fig. 1: b—d, f förskriver

¹ Jag har rört vid detta problem i min populärt hållna bok *Bland Fornminnen och indianer*. Sthlm 1934. S. 59 ff. Att jag icke håller det för troligt, att den sydamerikanska förkolumbiska kulturen skulle vara helt oberörd av Mellanamerikas och Mexikos kulturvärld har jag även noterat i samma arbete, s. 268.

² *Histoire des arts anciens de la Chine I*. Paris et Bruxelles 1929. S. 23.

³ Jag hänvisar till W. K. Moorehead, *A report on the archaeology of Maine*. The Andover Press 1922, fig. 79—80 samt de redan nämnda arbetena av Holmes, *Aboriginal Pottery*, Janse, Richthofen och Gjessing.

⁴ När Holmes i *Aboriginal Pottery*, s. 76, fig. 43, avbildar sin »roulette» låter han den utföra ett sicksackmönster, men hänför det icke till något angivet kärl.

Fig. 3. Algonkiankärl från Whaleback shell mound, Damariscotta, Maine.¹

sig från en »shellheap» vid Kimball's Island och fig. 2 från Golden Cove basin, New Haven. Denna keramik tillhör algonkiantypen enligt Holmes terminologi. Sicksackmotivet är som synes företrätt i rik variation. Av särskilt intresse har jag tyckt det vara att här avbilda sida vid sida algonkiankärlet från Maine, fig. 3 och det för oss välbekanta lilla vackra kärlet från Jettböleboplatsen på Åland, fig. 4. På dessa kärl är motivet utfört i heldragna streck, men också till de med kamstämpelstreck utförda motiven i fig. 2 finns som bekant en åländsk motsvarighet.² Ornamentet ifråga förekommer enligt Ailio ofta på det östfinska keramiska området och fram till Sibirien, men däremot icke i västra Finland.

I Sverige är det känt framförallt från Stora Karlsö, där det förekommer utfört både i heldragna streck och kamstämpel på flera kärl,³ vidare från några skärvor från Visby-boplatsen på Gotland⁴ samt från Upp-

¹ Angående Damariscotta region se Moorehead, a.a. s. 238. De av mig avbildade kärnen torde tillhöra senare grävningar, ty Moorehead förklarar sig överhuvud taget icke haft möjlighet att restaurera något kärl från någon »shellheap» i Maine, a.a. s. 186.

² Avb. bl.a. av Ailio, a.a. fig. 23 a, Schnittger—Rydh, a.a. fig. 28 b.

³ Schnittger—Rydh, a.a. Pl. XIX: 36, 38—41, Pl. XXI: 20, Pl. XL: 4, 5, Pl. LV: 1, 2.

⁴ Nihlén, *Gotlands Stenåldersboplatser*. K. Vitt. Hist. Antikvitets Akad. Handl. 36: 3, fig. 100: 4.

Fig. 4. Lerkärl. Jomala, Jettböle. $\frac{1}{2}$.

land.¹ Men mönstret ifråga har en långt vidsträcktare utbredning. Vi finner det i den italienska Molfettakeramiken², i Böhmen³ men också i yttersta Östern i Manchukuo⁴ och Kina.⁵ Har det över hela detta område ett gemensamt ursprung? Det hör knappast in i detta sammanhang, att diskutera de vägar på vilka det kan ha vandrat in till de åländska och östsvenska boplatserna, om från öster eller söder. Den östsvenska boplatserkeramiken vid denna tid har helt visst mottagit impulser från båda hållen. Kanske är det riktigt att motivet i varje fall har som Ailio förutskickat ett sydligt påbrå.⁶

Med övriga här medtagna avbildningar har jag velat erinra om, att den nordöstamerikanska neolitiska keramik det här är fråga om uppvisar ett flertal olika element, som är oss välbekanta från skilda tidsavsnitt inom

¹ O. Montelius, *Minnen*, fig. 704. En mynningsrand på ett kärl från Körartorp, Nerike har en enkel rad av samma ornament, se S. Lindqvist, *Fån Nerikes Sten- och bronsålder*. Medd. från föreningen Örebro Läns Museum 1912, fig. 43.

² Se bl.a. Ebert, *Reallexikon der Vorgeschichte*, Molfetta. Taf. 97, fig. 12—14.

³ Pič, *Starožitnosti* I, pl. LIV u.a.

⁴ Kosaku Hamada, *P'i-Tzu-Wo*. Archaeol. Orient, vol. I. Tokio, 1929, pl. XLVII jmf. pl. LII—LIII, även rutmönster och snörkeramik. Vidare Hung-Shan-Hou, Ch'Ih-Fêng (ovan sid. 58, not 3), pl. XXXVI—XXXVII. Se även Menghin, a.a. sid. 937.

⁵ J. Gunnar Andersson, *The cave deposit at Sha-Kuo-Tun in Fengtien*. Palaeontologia Sinica, ser. D, I: 1, Peking, 1923, pl. XI: 2. 3. 8.

⁶ a.a. sid. 84.

boplatskeramiken. Fig. 1: a visar det med nageln eller en tunn formpinne gjorda långsträckta intrycket, som vi känner exempelvis från Siretorp¹ och Stora Förvar,² inom typ Sperrings I³ och från Bologoe i Ryssland.⁴ Fig. 1: b visar på ett intressant sätt den typiska mönsterbildning av små långsträckta intryck som vi likaledes återfinner exempelvis i Siretorp⁵ och Sperrings I.⁶ Fig. 1: c—d ger oss det enkla, i otaliga exemplar från våra boplatser kända prickmotivet, kombinerat med — liksom även andra motiv — gropornament. I fig. 1: e återfinner vi det därmed samgående rutmönstret.

Även om man skulle våga gå in för den djärva hypotesen om ett kultursamband mellan de här omhandlade fynden från nya världen och från den gamla är därmed givetvis inte en absolut samtidighet fastslagen. En så pass exakt åldersbestämmelse som för de eurasiatiska fynden kan man på forskningens nuvarande ståndpunkt icke utvinna ur det amerikanska materialet. Att här omhandlade fynd dock har en avsevärd ålder⁷ framgår av deras läge i de djupa skikten i kökkenmöddingarna där de är överlagrade av ett material av ett helt annat utseende. Man får hoppas att framtiden på ett långt mer tillfredsställande sätt skall kunna lösa deras gåta.

Hanna Rydh.

¹ A. Bagge—K. Kjellmark, *Stenåldersboplatserna vid Siretorp*. Stlhm 1939. Pl. 40: 1—3, 13.

² B. Schnittger—H. Rydh. a.a. Pl. XVIII: 10, 11.

³ A. Europaeus-Äyräpää, *Die relative Chronologie der Steinzeitlichen Keramik in Finnland*. Acta Archaeologica I, 1930, sid. 173, fig. 11, 12.

⁴ Ailio, a.a. fig. 7 c.

⁵ Bagge—Kjellmark. a.a. Pl. 40: 12.

⁶ Europaeus-Äyräpää, fig. 12.

⁷ Jmf. Gjessing, a.a. sid. 266.